ЛЕКЦ 12. Эх функц. Тодорхойгүй интеграл, чанарууд. Интегралчлах үндсэн аргууд. Хялбар рациональ бутархайнууд, рациональ илэрхийллийг интегралчлах.

Багш С. Уранчимэг

2021 он

- 🕽 Эх функц.
- Тодорхойгүй интеграл, чанарууд.
- Интегралчлах үндсэн аргууд.
- Хялбар рациональ бутархайнууд, рациональ илэрхийллийг интегралчлах.

Тодорхойлолт

Хэрэв F(x) функц $\forall M(x,y) \in (a,b)$ дээр дифференциалч -лагддаг бөгөөд уламжлал нь өгсөн f(x) функцтэй тэнцүү байвал F(x)-ийг f(x) функцийн (a,b) дээрх эх функц гэнэ.

Жишээ (1.)

a.) f(x) = 2x бол эх функцийг ол.

$$F(x) = x^2$$

b.) $f(x) = \sin x$ бол эх функцийг ол.

$$F(x) = -\cos x$$

Теорем

Хэрэв (a,b) дээр f(x) -ийн эх функц $F_1(x), F_2(x)$ бол

$$F_2(x) - F_1(x) =$$
 тогтмол .

Тодорхойлолт

f(x) функцийн (a,b) дээрх бүх эх функцийн олонлогийг f(x) функцийн тодорхойгүй интеграл гэнэ. Тэмдэглэгээ:

$$\int f(x)dx$$

f(x) функцийн ямар нэг эх функц F(x) бол

$$\int f(x)dx = F(x) + C \quad (C = constant)$$

Тодорхойгүй интеграл, чанарууд.

Тодорхойгүй интегралын чанарууд.

$$\int f(x)dx = F(x) + C$$

$$\int f(ax+b)dx = \frac{1}{a}F(ax+b) + C$$

$$\forall \alpha, \beta, a, b \in \mathbb{R}, \quad a \neq 0$$

Жишээ (2.)

a).
$$\int 2x \, dx = x^2 + C$$

b).
$$\int \sin x \, dx = -\cos x + C$$

Хялбар интегралын таблиц.

1.
$$\int dx = x + C$$

2.
$$\int x^n dx = \frac{x^{n+1}}{n+1} + C$$
. $(n \neq -1)$

$$3. \int \frac{1}{x} dx = \ln|x| + C$$

4.
$$\int a^x dx = \frac{a^x}{\ln a} + C. \quad (a > 0, a \neq 1)$$

$$5. \int e^x dx = e^x + C$$

6.
$$\int \cos x dx = \sin x + C$$

$$7. \int \sin x dx = -\cos x + C$$

Хялбар интегралын таблиц.

8.
$$\int \frac{dx}{\cos^2 x} = \tan x + C$$
9.
$$\int \frac{dx}{\sin^2 x} = -\cot x + C$$
10.
$$\int \frac{dx}{\sqrt{1 - x^2}} = \arcsin x + C = -\arccos x + C. \quad |x| < 1$$
11.
$$\int \frac{dx}{1 + x^2} = \arctan x + C = -x + C$$
12.
$$\int \frac{dx}{x^2 - a^2} = \frac{1}{2a} \ln \left| \frac{x - a}{x + a} \right| + C. \quad a \neq 0$$
12.
$$\int \frac{dx}{a^2 - x^2} = \frac{1}{2a} \ln \left| \frac{a + x}{a - x} \right| + C. \quad a \neq 0$$
13.
$$\int \frac{dx}{x^2 + a^2} = \frac{1}{a} \arctan \frac{x}{a} + C. \quad a \neq 0$$

Хялбар интегралын таблиц.

14.
$$\int \frac{dx}{\sqrt{x^2 + a^2}} = \ln|x + \sqrt{x^2 + a^2}| + C$$
14'.
$$\int \frac{dx}{\sqrt{x^2 - a^2}} = \ln|x + \sqrt{x^2 - a^2}| + C$$
15.
$$\int \frac{dx}{\sqrt{a^2 - x^2}} = \arcsin\frac{x}{a} + C. \quad |x| < a$$

Тодорхойгүй интеграл, чанарууд.

Жишээ (3.)

$$\int (3x+5)^{2021} dx = \frac{(3x+5)^{2022}}{6066} + C$$

(4.) еешиЖ

$$\int \sin(2x-1)dx = -\frac{1}{2}\cos(2x-1) + C$$

Тодорхойгүй интеграл, чанарууд.

Жишээ (5.)

$$\int \frac{dx}{\cos^2 5x} = \frac{1}{5} \tan(5x) + C$$

(.6) еешиЖ

$$\int e^{11x-10} dx = \frac{1}{11} e^{11x-10} + C$$

Хувьсагч солих арга.

f(t) тасралтгүй функц, $t=\varphi(x)$ тасралтгүй дифференциалч -лагддаг бөгөөд утгын муж нь f(t)-ийн тодорхойлогдох мужид харъяалагддаг байг.

$$\int f(\varphi(x))\varphi'(x)dx = \int f(t)dt + C$$

Томьёонд, $x \leftrightarrow t$

$$\int f(x)dx = \int f[\varphi(t)]\varphi'(t)dt$$

Эх функцэд

$$t = \varphi^{-1}(x)$$

буцааж орлуулна.

Жишээ (7.)

$$\int e^{\sin x} \cos x dx = \begin{vmatrix} t = \sin x \\ dt = \cos x dx \end{vmatrix} = \int e^t dt = e^t + C = e^{\sin x} + C$$

Жишээ (8.)

$$\int \frac{dx}{\sin x} = \int \frac{\sin x}{\sin^2 x} dx = \int \frac{\sin x}{1 - \cos^2 x} dx = \begin{vmatrix} t = \cos x \\ dt = -\sin x dx \end{vmatrix} =$$

$$\int \frac{dt}{t^2 - 1} = \frac{1}{2} ln \left| \frac{t - 1}{t + 1} \right| + C = \frac{1}{2} ln \left| \frac{\cos x - 1}{\cos x + 1} \right| + C$$

Хэсэгчлэн интегралчлах арга. (ХИА)

(a,b) дээр u(x), v(x) тасралтгүй дифференциалчлагддаг функцүүд байвал

$$\int u(x)v'(x)dx = u(x)v(x) - \int v(x)u'(x)dx$$
$$\int udv = uv - \int vdu$$

Жишээ (9.)

$$\int x dx = \begin{vmatrix} u = \ln x & dv = x dx \\ du = \frac{dx}{x} & v = \frac{x^2}{2} \end{vmatrix} = \frac{x^2 \ln x}{2} - \frac{1}{2} \int x dx = \frac{x^2}{2} \left(\ln x - \frac{1}{2} \right) + C$$

(.01) еешиЖ

$$\int e^{x} \cos x dx = \begin{vmatrix} u = \cos x & dv = e^{x} dx \\ du = -\sin x dx & v = e^{x} \end{vmatrix} =$$

$$e^{x} \cos x + \int e^{x} \sin x dx$$

$$\text{ДАХИН XИА:}$$

$$\int e^{x} \sin x dx = \begin{vmatrix} u = \sin x & dv = e^{x} dx \\ du = \cos x dx & v = e^{x} \end{vmatrix} =$$

$$e^{x} \sin x - \int e^{x} \cos x dx$$

$$\int e^{x} \cos x dx = e^{x} \cos x + e^{x} \sin x - \int e^{x} \cos x dx$$

$$\int e^{x} \cos x dx = \frac{e^{x}}{2} (\cos x + \sin x) + C$$

Хоёр олон гишүүнтийн харьцааг рациональ функц гэнэ.

$$\frac{P(x)}{Q(x)}$$

Зөв рациональ функц:

$$\frac{P_m(x)}{Q_n(x)}$$
. $m < n$

Засагдах рациональ функц:

$$\frac{P(x)}{Q(x)} = F(x) + \frac{P_m(x)}{Q_n(x)}. \quad m < n$$

Хуваарьт дан болон давхар бодит шийдтэй шугаман, дан болон давхар комплекс шийдтэй квадратын үржвэртэй зөв бутархайнуудыг хялбар рациональ бутархайнууд гэнэ.

1.
$$\frac{A}{x-a}$$

$$2. \ \frac{A}{(x-a)^k}$$

$$3. \ \frac{Mx+N}{x^2+px+q}$$

$$4. \ \frac{Mx+N}{(x^2+px+q)^k}$$

•
$$A, M, N, a, p, q \in \mathbb{R}$$
. $k \in \mathbb{Z}$

•
$$x^2 + px + q = 0 \implies D = p^2 - 4q < 0$$

1.
$$\int \frac{Adx}{x - a} = A \ln|x - a| + C$$
2.
$$\int \frac{Adx}{(x - a)^k} = \begin{vmatrix} t = x - a \\ dt = dx \end{vmatrix} = A \int \frac{dt}{t^k} = A \frac{t^{-k+1}}{-k+1}$$

$$= A \frac{(x - a)^{-k+1}}{-k+1} + C$$

$$x^{2} + px + q = \left(x + \frac{p}{2}\right)^{2} + q - \frac{p^{2}}{4}$$

$$t = x + \frac{p}{2} \quad a^{2} = q - \frac{p^{2}}{4} > 0$$

$$x^{2} + px + q = t^{2} + a^{2}$$

$$Mx + N = \frac{M}{2}(2x + p) - \left(\frac{Mp}{2} - N\right)$$

$$3. \int \frac{Mx + N}{x^2 + px + q} dx$$

$$= \frac{M}{2} \int \frac{2x + p}{x^2 + px + q} dx - \left(\frac{Mp}{2} - N\right) \int \frac{dx}{x^2 + px + q}$$

$$= \frac{M}{2} \int \frac{2t dt}{t^2 + a^2} - \left(\frac{Mp}{2} - N\right) \int \frac{dt}{t^2 + a^2}$$

$$= \frac{M}{2} \ln|t^2 + a^2| + \left(\frac{Mp}{2} - N\right) \frac{1}{a} \arctan \frac{t}{a} + C$$

$$= \frac{M}{2} \ln|x^2 + px + q| + \left(\frac{Mp}{2} - N\right) \frac{1}{a} \arctan \frac{2x + p}{2a} + C$$

$$4. \int \frac{Mx + N}{(x^2 + px + q)^k} dx$$

$$= \frac{M}{2} \int \frac{2x + p}{(x^2 + px + q)^k} dx - \left(\frac{Mp}{2} - N\right) \int \frac{dx}{(x^2 + px + q)^k}$$

$$= \frac{M}{2} \int \frac{2tdt}{(t^2 + a^2)^k} - \left(\frac{Mp}{2} - N\right) \int \frac{dt}{(t^2 + a^2)^k}$$

$$= \frac{M}{2} \frac{(t^2 + a^2)^{-k+1}}{-k+1} - \left(\frac{Mp}{2} - N\right) I_k$$

$$I_{k+1} = \frac{1}{2ka^2} \left(\frac{t}{(t^2 + a^2)^k} + (2k - 1)I_k \right)$$
$$I_1 = \int \frac{dt}{t^2 + a^2} = \frac{1}{a} \operatorname{arctg} \frac{t}{a} + C$$

Жишээ (11.)

$$F(x) = \int \frac{x^4}{x^3 - 2x^2 - 7x - 4} dx$$

$$\frac{x^4}{x^3 - 2x^2 - 7x - 4} = x + 2 + \frac{11x^2 + 14x + 12}{(x+1)^2(x-4)}$$

$$\frac{11x^2 + 14x + 12}{(x+1)^2(x-4)} = \frac{A}{(x+1)^2} + \frac{B}{x+1} + \frac{C}{x-4}$$

$$11x^2 + 14x + 12 = A(x-4) + B(x+1)(x-4) + C(x+1)^2$$

$$11x^2 + 14x + 12 = (B+C)x^2 + (A-3B+2C)x + (-4A-4B+C)$$

Жишээ (11.)

$$\begin{cases}
11 = B + C \\
14 = A - 3B + 2C \\
12 = -4A - 4B + C
\end{cases} \implies \begin{cases}
A = \frac{31}{25} \\
C = \frac{244}{25}
\end{cases}$$

(11.) еешиЖ

$$\frac{11x^2 + 14x + 12}{(x+1)^2(x-4)} = \frac{-9/5}{(x+1)^2} + \frac{31/25}{x+1} + \frac{244/25}{x-4}$$

$$244 \over 25 \int \frac{dx}{x-4} = \frac{244}{25} ln|x-4| + C$$

•
$$\int x + 2dx = \frac{x^2}{2} + 2x + C$$

Жишээ (11.)

$$F(x) = \frac{x^2}{2} + 2x + \frac{9}{5(x+1)} + \ln \sqrt[25]{|(x+1)^{31}(x-4)^{244}|} + C$$